
Praktisch Europees recht

Mr. I.M. Huzen MA
Mr. drs. M. Wormsbecher

Tweede druk

Noordhoff Uitgevers

Praktisch Europees recht

Mr. I.M. Huzen MA

Mr. drs. M. Wormsbecher

Tweede druk

Noordhoff Uitgevers Groningen | Houten

Ontwerp omslag: G2K Designers, Groningen/Amsterdam

Omslagillustratie: iStock

Infographics: Daan Dirk de Jonge, DaanDirk|Visuals, Amsterdam

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de uitgever, ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n) te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op teksten en/of illustratiemateriaal in deze uitgave dan verzoeken wij u contact op te nemen met de uitgever.

0 / 15

© 2015 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veeleenvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978 90 01 87468 1

ISBN 978 90 01 84610 7

NUR 820

Woord vooraf

De geschiedenis van de Europese Unie is ook een geschiedenis van juristen. Vijf van de zeven mannen die een beslissende rol hebben gespeeld in het ontstaan van de EU, de zogenoemde *pères fondateurs*, hadden een juridische achtergrond.

Eén van deze vijf was Johan Willem Beyen (1897–1976), onze minister van Buitenlandse Zaken in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Beyen, die tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914–1918) rechten studeerde aan de Universiteit Utrecht, stond als minister aan de wieg van de gemeenschappelijke markt in Europa. Deze gemeenschappelijke markt vormt de ruggengraat van de Europese samenwerking.

Sinds de jaren vijftig van Beyen en zijn collega-ministers heeft de samenwerking in Europa zich uitgebreid naar tal van terreinen. Nieuwe regelgeving is aan de orde van de dag, het juridische bouwwerk wordt steeds complexer. Dit heeft uiteraard ook grote gevolgen voor Nederland en de Nederlanders.

Praktisch Europees recht behandelt in vogelvlucht de belangrijkste aspecten van de Europese regelgeving. De heldere opzet van de hoofdstukken, het eenvoudige taalgebruik en de talrijke praktijkopdrachten maken het gemakkelijk om snel door te dringen tot de juridische kern van Europa. En daar, in die kern, komt Europa tot leven.

Neem dodehoekspiegels op vrachtwagens bijvoorbeeld. Nederlandse chauffeurs snapten wel dat de spiegels verplicht werden gesteld, maar zij waren niet gelukkig met het feit dat deze regel aanvankelijk niet gold voor vrachtwagens in andere Europese landen. Zij moesten investeren, terwijl buitenlandse concurrenten geen extra kosten hoefden te maken. Met andere woorden, de Nederlandse chauffeurs voelden zich gediscrimineerd.

Hoe heeft de EU dit probleem opgelost? Door de dodehoekspiegels in de hele Europese Unie verplicht te stellen. Dit voorbeeld in *Praktisch Europees recht* bewijst dat de EU geen ver-van-ons-bed-show is, maar concrete invloed heeft op ons dagelijks leven. En het bewijst dat de Europese samenwerking een voortdurende poging is om Europa beter en veiliger te maken. Ik hoop dat dit boek bijdraagt aan het besef dat Europa van het grootste belang is voor de toekomst van Nederland. Dan is het werk van Johan Willem Beyen niet voor niets geweest.

Ben Knapen, voormalig staatssecretaris van Buitenlandse Zaken

Serie Praktisch Recht

Praktisch Arbeidsrecht
Praktisch Bedrijfsrecht
Praktisch Bestuursprocesrecht
Praktisch Bestuursrecht
Praktisch Bijzondere Overeenkomstenrecht
Praktisch Burgerlijk Procesrecht
Praktisch Consumentenrecht
Praktisch Europees recht
Praktisch Fiscaalrecht
Praktisch Gemeenterecht
Praktisch Gezondheidsrecht
Praktisch Goederenrecht
Praktisch Internationaal recht
Praktisch Jeugd(straf)recht
Praktisch Omgevingsrecht
Praktisch Ondernemingsrecht
Praktisch Personen- en Familierecht
Praktisch Staatsrecht
Praktisch Straf(proces)recht
Praktisch Verbintenissenrecht

Inhoud

Inleiding 9

1 Europese Unie 17

- 1.1 Internationaal recht 18
- 1.2 De EU en haar doelstellingen 21
- 1.3 Interne markt 26
- 1.4 Beginselen 29
 - Uitwerking openingscasus 34
 - Samenvatting 35
 - Studie-eindvragen en eindcasussen 36

2 Instellingen van de Europese Unie 39

- 2.1 Europese Raad 40
- 2.2 Europese Commissie 42
- 2.3 Raad van de Europese Unie 45
- 2.4 Europees Parlement 46
- 2.5 Hof van Justitie 50
- 2.6 De gewone wetgevingsprocedure 53
 - Uitwerking openingscasus 57
 - Samenvatting 58
 - Studie-eindvragen en eindcasussen 59

3 Wetgeving, directe werking en staatsaansprakelijkheid 61

- 3.1 Vormen van Europees recht 62
- 3.2 Wederzijdse erkenning 77
- 3.3 Doorwerking 80
- 3.4 Staatsaansprakelijkheid 87
 - Uitwerking openingscasus 90
 - Samenvatting 90
 - Studie-eindvragen en eindcasussen 92

4 De vier vrijheden 95

- 4.1 De vier vrijheden: inhoud en onderscheid 96
- 4.2 Samenhang tussen de vier vrijheden 106
- 4.3 Grensoverschrijdend aspect 107
- 4.4 Discriminatieverbod 110
- 4.5 Belemmeringenverbod 115
- 4.6 Horizontale directe werking 116
- 4.7 Uitzonderingen op het vrij verkeer 116
 - Uitwerking openingscasus 121
 - Samenvatting 122
 - Studie-eindvragen en eindcasussen 124

- 5 Vrij verkeer van goederen 127**
 - 5.1 De begrippen tarifaire en non-tarifaire belemmeringen 128
 - 5.2 Tarifaire belemmeringen 129
 - 5.3 Non-tarifaire belemmeringen 139
 - [Uitwerking openingscasus 153](#)
 - [Samenvatting 154](#)
 - [Studie-eindvragen en eindcasussen 156](#)

- 6 Vrij verkeer van personen 159**
 - 6.1 Verschillende categorieën personen 160
 - 6.2 EU-burgers 161
 - 6.3 Derdelanders 168
 - 6.4 Richtlijn 2004/38/EG: het vrij verkeer van EU-burgers en hun familieleden 170
 - 6.5 Gezinshereniging op basis van art. 20 VwEU 180
 - 6.6 Verordening 1612/68: het vrij verkeer van werknemers 184
 - 6.7 Uitzonderingen 185
 - [Uitwerking openingscasus 191](#)
 - [Samenvatting 192](#)
 - [Studie-eindvragen en eindcasussen 194](#)

- 7 Vrij verkeer van diensten 197**
 - 7.1 Discriminatie- en belemmeringenverbod 198
 - 7.2 Uitgezonderde diensten 200
 - 7.3 Dienstontvanger en dienstverlener 201
 - 7.4 Rechthebbenden 201
 - 7.5 Grensoverschrijdend aspect 204
 - 7.6 Uitzonderingen 206
 - 7.7 Nadelen vrij verkeer van diensten 207
 - 7.8 Dienstenrichtlijn 209
 - [Uitwerking openingscasus 216](#)
 - [Samenvatting 217](#)
 - [Studie-eindvragen en eindcasussen 219](#)

- 8 Staatssteun 221**
 - 8.1 Concurrentie en onderneming 222
 - 8.2 Verbod op staatssteun 226
 - 8.3 Procedure en gevolgen van het verbod op staatssteun 233
 - 8.4 Uitzonderingen en bijzondere gevallen 234
 - [Uitwerking openingscasus 239](#)
 - [Samenvatting 239](#)
 - [Studie-eindvragen en eindcasussen 241](#)

- 9 Kartelvorming 245**
 - 9.1 Marktaandeel 246
 - 9.2 Kartelverbod 251
 - 9.3 Procedure en gevolg van belemmering mededinging 258
 - 9.4 Uitzonderingen op het kartelverbod 259
 - [Uitwerking openingscasus 265](#)
 - [Samenvatting 266](#)
 - [Studie-eindvragen en eindcasussen 268](#)

10	Machtspositie	271
10.1	Misbruik machtspositie	272
10.2	Diensten van algemeen economisch belang	278
	Uitwerking openingscasus	285
	Samenvatting	285
	Studie-eindvragen en eindcasussen	287
	Begrippenlijst	288
	Literatuuroverzicht	295
	Register	299

Inleiding

Europees recht wordt nog weleens ervaren als een ver-van-mijn-bed-show. Dit is echter niet terecht. Met dit boek hopen wij aan te tonen dat iedereen op enig moment geconfronteerd wordt met Europese regelgeving en dat kennis van het Europees recht voor iedere jurist onmisbaar is.

Dit boek brengt over het voetlicht dat Europees recht van belang is voor zowel overheden als bedrijven en burgers. Bij overheden kan men bijvoorbeeld denken aan gemeenten die moeten beslissen over winkelsluitingstijden, of aan provincies die subsidie willen verlenen aan een busbedrijf om de niet-rendabele buslijnen op het platteland te behouden. Deze overheden kunnen dit niet doen zonder rekening te houden met Europese regelgeving over het vrij verkeer van goederen en diensten, en zonder kennis te nemen van Europese regels over staatssteun. Deze voorbeelden zijn slechts enkele uit een veel langere rij. Overheden hebben namelijk altijd de plicht om hun beleid af te stemmen op Europese wet- en regelgeving. Europees recht is voor hen daarom op meerdere terreinen van grote betekenis.

Bedrijven moeten zich ook aan Europees recht houden. De vraag of een bedrijf prijsafspraken mag maken met een concurrerende onderneming, of de vraag of een groot internationaal bedrijf kleinere marktdeelnemers mag concurreren door producten onder de marktprijs aan te bieden, kunnen niet worden beantwoord zonder het Europees mededingingsrecht te raadplegen. Ook hier geldt dat dit slechts twee praktische voorbeelden zijn. Bedrijven hebben namelijk, net als overheden, altijd de plicht om niet te handelen in strijd met Europese voorschriften die tot doel hebben eerlijke concurrentie op de Europese interne markt te bevorderen. Zij hebben zodoende geregeld te maken met Europees recht.

Tot slot heeft EU-wetgeving ook gevolgen voor burgers. Zij ontleen aan het Europees recht bijvoorbeeld het recht om vrij te reizen en te verblijven in een lidstaat naar keuze. Betekent dit dat een Portugese werknemer van een kledingzaak in Amsterdam haar Braziliaanse echtgenoot en kinderen naar Nederland mag laten overkomen? En aan welke eisen moet je voldoen als je in Spanje een schoonheidssalon wilt oprichten? Ook bij de beantwoording van deze vragen moet Europees recht worden geraadpleegd.

Gezien het belang van Europees recht voor de dagelijkse praktijk luidt de boodschap van dit boek dan ook: Europees recht is er altijd, overal en voor iedereen.

Dit boek is geschreven voor de hbo-student aan een juridische opleiding, maar is ook bruikbaar voor studenten aan andere opleidingen die kennis van het Europees recht nodig hebben. Het boek is niet geschreven als een

allesomvattend handboek Europees recht. Er is bewust gekozen voor het uitdiepen van onderwerpen die voor de toekomstige hbo-jurist relevant en van belang zijn. De interne markt, de omvangrijkste en wellicht ingrijpendste uitwerking van Europese integratie, vormt het hoofdbestanddeel van dit boek en loopt als een rode draad door de verschillende hoofdstukken. Dit boek behandelt echter niet uitsluitend de interne markt. Ook andere onderwerpen passeren de revue. De selectie van deze onderwerpen is steeds gebeurd op basis van de vraag welke onderwerpen in de praktijk van een hbo-jurist kunnen terugkeren.

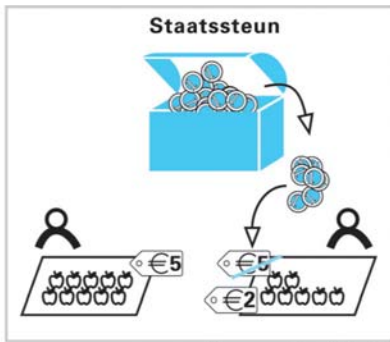
Het boek is opgedeeld in tien hoofdstukken. In hoofdstuk 1 staan de historie, de doelstellingen en de beginselen van Europese integratie centraal. In hoofdstuk 2 komen de instellingen aan bod die het bestuur van de Europese Unie vormen. Het derde hoofdstuk behandelt de verschillende vormen van Europees recht, het begrip 'directe werking' en het Europees aansprakelijkheidsrecht. In de daaropvolgende hoofdstukken komen de vier vrijheden aan de orde. Hoofdstuk 4 start met een uiteenzetting over de vier vrijheden in het algemeen. Daarna wordt in hoofdstuk 5 het vrij verkeer van goederen verder uitgewerkt. In hoofdstuk 6 komt aansluitend het vrij personenverkeer aan bod en in hoofdstuk 7 wordt het vrij verkeer van diensten besproken. Het boek wordt in hoofdstuk 8 vervolgd met het onderwerp staatssteun, waarna in hoofdstuk 9 het onderwerp kartelvorming aan bod komt. Tot slot wordt in hoofdstuk 10 het onderwerp machtspositie besproken. Schematisch ziet de opzet van het boek eruit zoals staat weergegeven in de figuur op de volgende bladzijde.

Elk hoofdstuk begint met een openingscasus. In de openingscasus wordt een praktijksituatie beschreven. Het doel van de openingscasus is om aan de hand daarvan de theorie die in het hoofdstuk besproken wordt te verhelderen en zo praktisch mogelijk uit te leggen. Er wordt in de hoofdstukken daarom regelmatig verwezen naar de openingscasus. Naast de openingscasus bevat elk hoofdstuk een aantal voorbeelden. In de voorbeelden worden praktijksituaties beschreven, met als doel de leerstof begrijpelijker te maken. Anders gezegd, de voorbeelden maken de leerstof concreter.

Naast de openingscasus en de voorbeelden bevat elk hoofdstuk een aantal tussenvragen. De tussenvragen zijn een hulpmiddel voor de student om te toetsen of hij de leerstof begrepen heeft. De vragen zijn zo opgesteld dat de student het antwoord in de zojuist bestudeerde leerstof kan terugvinden. Aanvullende vragen worden aan het eind van elk hoofdstuk gesteld in de studie-eindvragen en in enkele eindcasussen. Aan de hand van de eindcasussen wordt getoetst of de student de opgedane kennis op een concreet voorbeeld kan toepassen. De antwoorden op de tussenvragen, de studie-eindvragen en de eindcasussen staan op de website die bij dit boek hoort: www.praktischeuropeesrecht.noordhoff.nl.

De website bevat verder toetsvragen aan de hand waarvan de stof nogmaals geoefend kan worden. Verdere uitleg is te vinden op de website.

Hierna volgen per hoofdstuk de leerdoelen die de student na het bestuderen van de stof beheerst.

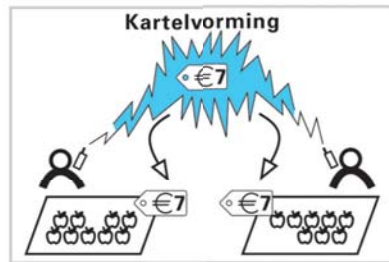
Hoofdstuk 8

Hoofdstuk 10

Hoofdstuk 4

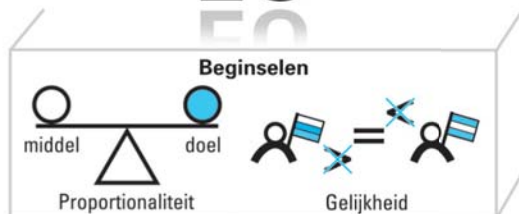
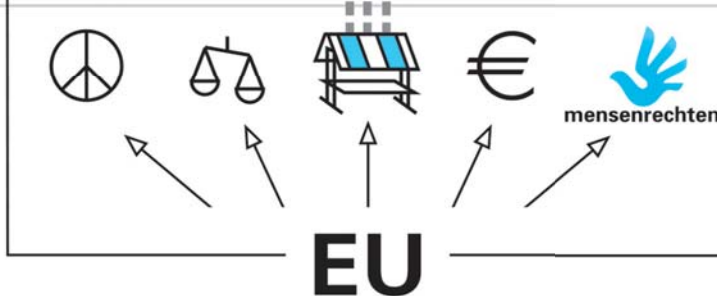
Hoofdstuk 9

Hoofdstuk 2

Hoofdstuk 3

Hoofdstuk 1

De student:

- weet welke internationaalrechtelijke aspecten betrokken zijn bij de Europese Unie;
- kan de begrippen intergouvernementeel, supranationaal en ngo uitleggen;
- kan uitleggen wat staatssoevereiniteit is en hoe deze kan worden beperkt;
- kan uiteenzetten wat de doelstellingen van de Europese Unie zijn;
- kan uitleggen wat het begrip interne markt inhoudt;
- kan het gelijkheidsbeginsel en het evenredigheidsbeginsel uitleggen en toepassen.

Hoofdstuk 2

De student:

- kan uitleggen welke rol de Europese Raad speelt binnen de Europese Unie; daarbij kan de student aangeven wat de taken en bevoegdheden zijn van deze instelling;
- kan uitleggen welke rol de Raad van de Europese Unie speelt binnen de Europese Unie; daarbij kan de student aangeven wat de taken en bevoegdheden zijn van deze instelling;
- kan uitleggen welke rol de Europese Commissie speelt binnen de Europese Unie; daarbij kan de student aangeven wat de taken en bevoegdheden zijn van deze instelling;
- kan uitleggen welke rol het Europees Parlement speelt binnen de Europese Unie; daarbij kan de student aangeven wat de taken en bevoegdheden zijn van deze instelling;
- kan uitleggen welke rol het Hof speelt binnen de Europese Unie; daarbij kan de student aangeven wat de taken en bevoegdheden zijn van deze instelling;
- kan uitleggen welke rol de nationale rechter speelt bij het toepassen van Europees recht;
- kan kort uiteenzetten wat het doel en de mogelijkheden zijn van de prejudiciële procedure, de verdragsschendingsprocedure en het vernietigingsberoep;
- kan kort uiteenzetten hoe de gewone wetgevingsprocedure verloopt en welke rol de instellingen en de nationale parlementen hierin spelen.

Hoofdstuk 3

De student:

- kent de kenmerken van de verschillende vormen van Europees recht en kan uitleggen wat het verschil is tussen deze vormen;
- kan uitleggen wat de rol is van het Handvest van de grondrechten in de EU en kan beoordelen in welke omstandigheden een beroep op het Handvest gerechtvaardigd is;
- kan het beginsel van wederzijdse erkenning uitleggen en het belang ervan toelichten;
- kan uitleggen wat de begrippen directe werking en voorrang inhouden;
- kan de criteria met betrekking tot directe werking van de verschillende vormen van Europese regelgeving toepassen;
- kan het verschil tussen horizontale en verticale directe werking uitleggen;
- kan uitleggen wanneer er sprake is van een horizontaal effect en wat de gevolgen daarvan zijn;
- kan de criteria van staatsaansprakelijkheid uitleggen en toepassen.

Hoofdstuk 4

De student:

- kan de begrippen vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal uitleggen; de student kan daarbij aangeven wat de specifieke kenmerken zijn van deze begrippen en onderscheid maken tussen de verschillende onderdelen van het vrij verkeer;
- kan uitleggen hoe het vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal met elkaar samenhangen;
- kan het begrip 'grensoverschrijdend aspect' uitleggen en herkennen of er sprake van is in een casus;
- kan het discriminatieverbod uitleggen, waarbij de student onderscheid kan maken tussen directe en indirecte discriminatie; de student kan beargumenteren of het verbod is geschonden;
- kan onderscheid maken tussen het discriminatieverbod en het belemmeringenverbod;
- kan beargumenteren of het belemmeringenverbod is geschonden;
- kan de verdragsuitzonderingen op het verbod van belemmering van het vrij verkeer uitleggen en toepassen, en daarbij de aanvullende voorwaarden toepassen;
- kan uiteenzetten wat de *rule of reason* inhoudt en deze uitzonderingsmogelijkheid toepassen. De student kan daarbij de aanvullende voorwaarden toepassen.

Hoofdstuk 5

De student:

- kan aangeven wat het onderscheid is tussen tarifaire en non-tarifaire maatregelen;
- kan de artikelen 30 en 110 VwEU van elkaar onderscheiden en toepassen;
- kan de voorwaarden van art. 34 en 35 VwEU uitleggen en toepassen;
- kan uitleggen dat art. 34 VwEU niet alleen een discriminatie-, maar ook een belemmeringenverbod inhoudt;
- kan de mogelijkheden van art. 36 VwEU uitleggen en de voorwaarden ervan toepassen;
- kan de Keck-criteria uitleggen en toepassen.

Hoofdstuk 6

De student:

- kan uitleggen wat het begrip EU-burger inhoudt en aangeven welke rechten eraan zijn verbonden; de student kan daarbij kort uiteenzetten wat in het algemeen het belang van de introductie van het EU-burgerschap voor burgers in de EU is;
- kan onderscheid maken tussen economisch actieve en inactieve EU-burgers; de student kan daarbij aangeven welke personen onder beide categorieën vallen;
- kan het Europeesrechtelijke begrip werknemer uitleggen en toepassen;
- kan uitleggen wanneer er op grond van Europees recht sprake is van een zelfstandige;
- kan uiteenzetten welke rechten Richtlijn 2004/38/EG geeft aan EU-burgers en derdelanders;
- kan uitleggen wat het begrip derdelander inhoudt en wanneer derdelanders rechten kunnen ontlenen aan Richtlijn 2004/38/EG, met name in het kader van gezinshereniging; de student kan daarbij toelichten dat fa-

milieeleden van EU-burgers afkomstig uit derde landen binnen het Europees recht een bijzondere categorie derdelanders vormen en uitleggen wie als familielid van een EU-burger kan worden beschouwd;

- kan uiteenzetten onder welke omstandigheden personen die geen aanspraak kunnen maken op Richtlijn 2004/38/EU, een beroep kunnen doen op art. 20 VwEU om recht op gezinshereniging af te dwingen; de student kan daarbij een korte toelichting geven op relevante jurisprudentie op dit terrein;
- kan uitleggen welke rechten Verordening 1612/68 aan EU-burgers toekent en wie aanspraak kunnen maken op de rechten uit deze verordening; de student kan daarbij kort toelichten hoe Verordening 1612/68 verschilt van Richtlijn 2004/38/EG;
- kan een toelichting geven op de verdraguitzonderingen op het gebied van het vrij verkeer van personen, te weten de openbare orde, de openbare veiligheid en de volksgezondheid; de student kan daarbij kort toelichten onder welke omstandigheden een beroep op elk van deze uitzonderingsmogelijkheden gerechtvaardigd is.

Hoofdstuk 7

De student:

- kan art. 56 VwEU uitleggen en toepassen;
- kan aangeven welke diensten uitgezonderd zijn van art. 56 VwEU;
- kan uitleggen wie een beroep op het vrij verkeer van diensten kunnen doen; de student kan daarbij kort uitleggen of, en zo ja wanneer, derdelanders rechten kunnen ontlenen aan het vrij verkeer van diensten;
- kan aangeven wanneer er binnen het vrij verkeer van diensten sprake is van een grensoverschrijdend aspect;
- kan de verdragsuitzonderingen op het vrij verkeer van diensten uitleggen, onderscheiden en toepassen;
- kan de *rule of reason* toepassen op het vrij verkeer van diensten;
- kan de reikwijdte, verplichtingen en uitzonderingen van de Dienstenrichtlijn toelichten en grotendeels toepassen.

Hoofdstuk 8

De student:

- kan het begrip concurrentie uitleggen en herkennen wanneer de concurrentie wordt belemmerd;
- kan het Europeesrechtelijke begrip onderneming uitleggen en toepassen;
- kan de voorwaarden van art. 108 lid 1 VwEU toelichten en toepassen;
- kan in kaart brengen wat de uitzonderingsmogelijkheden op art. 108 lid 1 VwEU zijn en de voorwaarden hiervan toepassen;
- kan uitleggen wat de gevolgen zijn van het geven van met het verdrag strijdige staatssteun;
- kan de procedure voor het aanvragen van toestemming voor het geven van staatssteun uitleggen.

Hoofdstuk 9

De student:

- kan uitleggen hoe aan de hand van de relevante markt het marktaandeel wordt bepaald;
- kan de voorwaarden van art. 101 lid 1 VwEU toelichten en toepassen;
- kan in kaart brengen wat de uitzonderingsmogelijkheden op art. 101 lid 1 VwEU zijn en de voorwaarden hiervan toepassen;

- kan de begrippen selectieve distributie, exclusieve afname, horizontale overeenkomst, verticale overeenkomst en groepsvrijstellingsverordening uitleggen;
- kan uitleggen hoe de procedure verloopt als art. 101 VwEU is geschonden. Daarbij kan de student aangeven wat de gevolgen zijn van de schending.

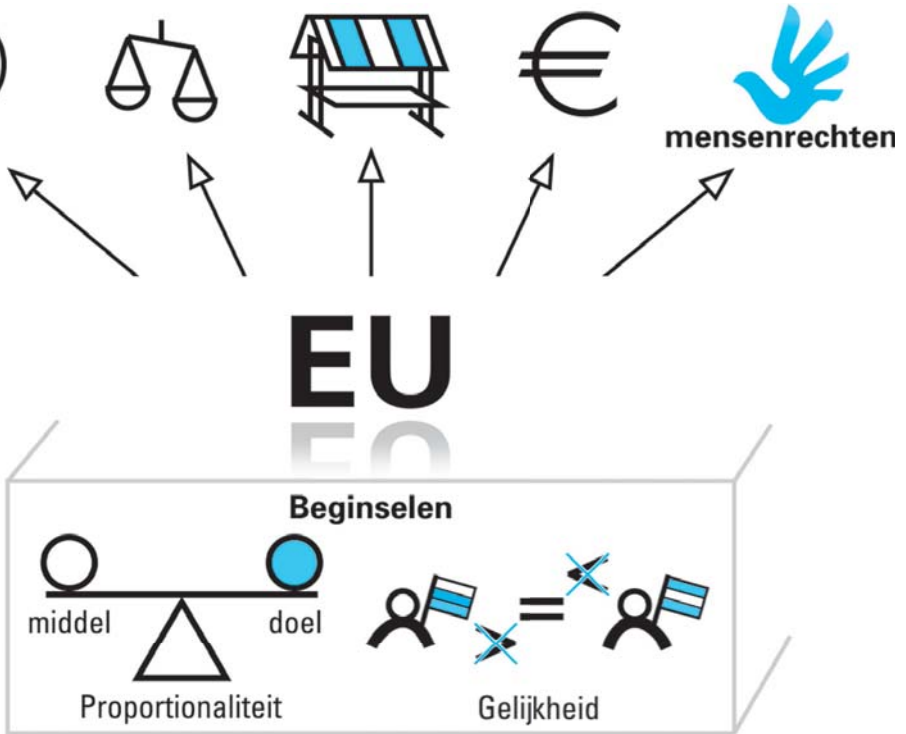
Hoofdstuk 10

De student:

- kan de voorwaarden van art. 102 VwEU toelichten en toepassen;
- kan de voorwaarden van art. 106 VwEU toelichten en toepassen;
- kan het begrip 'dienst van algemeen economisch belang' uitleggen en aangeven wanneer de overheid een dergelijke dienst mag inzetten.

Deze tweede druk is mede dankzij de hulp en feedback van Merijn Maassen en Karien Smeding tot stand gekomen. Naast veel andere bronnen hebben wij wederom veel gebruikgemaakt van de expertise van kenniscentrum Europa decentraal en van de informatiebronnen die het Expertisecentrum Europees Recht (ECER) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken ter beschikking heeft gesteld. Ook Daan Dirk Visuals heeft opnieuw bijgedragen aan het boek door het verzorgen van de prachtige afbeeldingen. We hopen dat de visueel ingestelde student hiermee zijn voordeel kan doen. Tot slot willen we Ben Knapen bedanken voor het schrijven van het inspirerende woord vooraf.

FIGUUR 1.1 Beginselen en doelstellingen

1

Europese Unie

- 1.1 Internationaal recht
- 1.2 De EU en haar doelstellingen
- 1.3 Interne markt
- 1.4 Beginselen

OPENINGSCASUS

Van oorlog naar unie

'Dit nooit meer', zeiden de landen van Europa na de Tweede Wereldoorlog. De oorlog had niet alleen veel levens gekost en steden verwoest, maar ook de nationale economieën ernstige schade toegebracht. Landen vertrouwden elkaar na de Tweede Wereldoorlog niet meer en sloten daarom geen handelsverdragen. Handel is echter juist de motor achter een groeiende economie en meer welvaart en was daarom belangrijk voor de wederopbouw. Een van de belangrijkste sectoren van de economie die na de oorlog niet meer functioneerde was de grote kolen- en staalindustrie. Dit was een groot probleem, omdat deze industrie vooral voor Duitsland, maar ook voor Frankrijk heel belangrijk was. De industrie was in de jaren veertig gebruikt om oorlog te kunnen voeren, maar was nu helemaal stil komen te liggen. De buurlanden van Duitsland wilden echter niet investeren in het noodlijdende Duitsland, dat voorheen de vijand was. Zij zagen met name in de wederopbouw van de Duitse kolen- en staalindustrie een groot gevaar. De landen afzonderlijk waren echter niet in staat om hun eigen economie te verbeteren zonder de hulp van andere landen. Nederland was bijvoorbeeld van oudsher een exportland en voor de Tweede Wereldoorlog werd er veel geëxporteerd naar Duitsland. Het gebrek aan handel na de oorlog zorgde ervoor dat veel mensen geen werk konden vinden.

Op politiek niveau werden er oplossingen uitgedacht om een oplossing voor dit probleem te vinden, maar het wantrouwen was zo groot dat er weinig van de grond kwam. Dit veranderde toen de Franse minister Robert Schuman en politiek adviseur Jean Monnet met een plan kwamen om die belangrijke kolen- en staalindustrie nieuw leven in te blazen. De industrie, gelegen in

Duitsland en Frankrijk, werd op hun initiatief onder de hoede geplaatst van een onafhankelijke organisatie. De staten die deel uitmaakten van de organisatie kregen gezamenlijk het beheer over de industrie. Dit betekende dat vanaf dat moment de staten gezamenlijk beslisten over de kolen- en staalproductie, waardoor het onmogelijk was voor een land om de industrie nog in te zetten voor oorlogsdoeleinden. Immers, ook al stond een fabriek op Duits grondgebied, Duitsland was niet de enige die over de productie van deze fabriek mocht beslissen. Deze internationale organisatie, de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS), is het begin van de Europese Unie zoals we die nu kennen.

De Gemeenschap was een groot succes en in de loop van de jaren werden nieuwe verdragen gesloten, waarin de lidstaten steeds een stap verder gingen om handelsbelemmeringen binnen Europa op te heffen. Een belangrijke stap was het opheffen van belemmeringen van de handel in goederen tussen de lidstaten. In de jaren '90 werd vervolgens in het Verdrag van Maastricht vastgelegd dat het voortaan ook verboden was om het vrij verkeer van diensten, kapitaal en personen te belemmeren. De Europese samenwerking kreeg toen ook een nieuwe naam: de Europese Unie. Het ging in de loop der jaren zo goed met het proces van Europese integratie dat steeds meer landen wilden toetreden tot de EU.

In dit hoofdstuk komen de doelstellingen en beginselen zoals afgebeeld in figuur 1.1 aan bod. Figuur 1.1 is een onderdeel van de ongenummerde figuur uit de inleiding op het boek. Elk hoofdstuk behandelt een gedeelte van die figuur. Op deze manier helpen de figuren om de informatie uit een hoofdstuk te plaatsen in het grote geheel. Het is daardoor gemakkelijker om de samenhang te zien.

De Europese Unie (EU) is een internationale organisatie, opgericht volgens de regels van het internationale recht. Dit hoofdstuk begint daarom met een paragraaf over internationaal recht. Paragraaf 1.2 behandelt vervolgens de EU en haar doelstellingen. Paragraaf 1.3 gaat daarna dieper in op een van deze doelstellingen: de verwezenlijking van de interne markt. Paragraaf 1.4 behandelt tot slot twee belangrijke beginselen binnen het Europees recht: het gelijkheidsbeginsel en het evenredigheidsbeginsel.

1.1 Internationaal recht

Als personen of rechtspersonen afspraken met elkaar maken, stellen zij een contract op volgens de nationale wet. Als staten een afspraak met elkaar willen maken, geldt niet het recht van de plek waar de regeringsleiders met elkaar vergaderen. Als dit zo was, zouden staten namelijk alleen maar willen onderhandelen op hun eigen grondgebied. Zij maken daarom afspraken op grond van het internationale recht. Dit rechtsgebied regelt alle betrekkingen tussen staten. Binnen het internationale recht zijn alle staten, groot of klein, gelijk aan elkaar. De afspraken worden meestal in een verdrag vastgelegd. Een belangrijk beginsel binnen het internationale recht is het beginsel van staatssoevereiniteit. Subparagraaf 1.1.1 legt dit begrip uit. Subparagraaf 1.1.2 behandelt vervolgens verschillende soorten internationale organisaties.

1.1.1 Staatssoevereiniteit

De overheid heeft de ultieme beslissingsbevoegdheid op het grondgebied van de staat en is de enige die wet- en regelgeving kan opstellen. Oftewel: de overheid heeft staatssoevereiniteit. Dit betekent dat andere staten niet kunnen bepalen hoe Nederland zijn regelgeving vormgeeft; deze macht ligt alleen bij de nationale overheid. Deze macht kan op twee manieren worden beperkt: de soevereiniteit kan vrijwillig worden overgedragen of onvrijwillig worden beperkt.

Soevereiniteit overdragen

Ten eerste kan de staat beslissen om (een gedeelte van) de beslissingsbevoegdheid over te dragen aan bijvoorbeeld een internationale organisatie. De staat kan dan niet meer zelf alle regels stellen, maar accepteert dat een organisatie hoger en gezaghebbender is dan de staat zelf. In de openingscasus is te lezen dat dit is gebeurd bij het EGKS-verdrag en alle Europese verdragen die op dit verdrag volgden. Omdat staatssoevereiniteit heel belangrijk is voor het functioneren van de staat, zullen staten hun beslissingsbevoegdheid over het algemeen alleen overdragen als dit het belang van het land dient en bijdraagt aan het welzijn van zijn inwoners. In het geval van de EGKS was het voorkomen van oorlog en het bewerkstelligen van economische groei een belangrijke reden voor het overdragen van staatssoevereiniteit.

Soevereiniteit onvrijwillig beperkt

De tweede manier waarop de staatssoevereiniteit beperkt kan worden, is als een land onvrijwillig de beslissingsbevoegdheid uit handen wordt genomen. Als een staat wordt binnengevallen door een ander land en dat andere land de macht overneemt, is de beslissingsbevoegdheid van de aangevallen staat beperkt. De overheersende staat neemt vanaf dat moment alle beslissingen. Dit kan door militair ingrijpen van een onafhankelijke staat gebeuren, maar ook door een mandaat dat de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties heeft afgegeven om een land binnen te vallen. Dit is in het recente verleden in Irak en Afghanistan gebeurd.

1.1.2 Internationale organisaties

Staten zijn de voornaamste spelers binnen het internationale recht. Internationale organisaties spelen echter ook een belangrijke rol. Zoals gezegd kunnen staten een samenwerkingsverband aangaan, maar ook personen kunnen gezamenlijk een internationale organisatie oprichten. Er zijn dan ook twee soorten organisaties:

1. gouvernementele organisaties en
2. non-gouvernementele organisaties.

Gouvernementele organisaties

Een samenwerkingsverband tussen staten wordt een gouvernementele organisatie genoemd. De oprichting van zo'n organisatie gebeurt in een verdrag; in dat verdrag vermelden de lidstaten de doelstellingen en de middelen die de organisatie heeft. Een internationale organisatie biedt staten de mogelijkheid om samen te werken op een bepaald beleidsterrein. Op deze manier is ook de EGKS opgericht. De zes lidstaten (zie tabel 1.1 in paragraaf 1.2) wilden samenwerken op het gebied van kolen en staal en legden dit vast in een verdrag. Voorbeeld 1.1 gaat in op de oudste gouvernementele organisatie: de Internationale Telecommunicatie-unie.

VOORBEELD 1.1

De eerste gouvernementele organisatie die werd opgericht was de Internationale Telecommunicatie-unie (ITU). Bij de oprichting in 1865 ging het vooral over afspraken over internationale telegraafverbindingen. Op dit moment zijn 191 staten lid van de organisatie. Tegenwoordig houdt de organisatie zich bezig met telefoonnetwerken, dus hoewel het de oudste internationale organisatie is, is de vastgelegde samenwerking nog steeds relevant. De ITU beheert bijvoorbeeld de landencodes als je naar het buitenland wilt bellen. Nederland heeft 0031 toegewezen gekregen.

Intergouvernementeel
Supranationaal

Staten kunnen bij het oprichten van een organisatie kiezen of en hoeveel soevereiniteit ze afstaan aan deze organisatie. Als lidstaten geen soevereiniteit afstaan, wordt de organisatie een intergouvernementele organisatie genoemd. Als lidstaten wel beslissingsbevoegdheid afstaan aan de organisatie, is er sprake van een supranationale organisatie.

Meestal richten staten een intergouvernementele organisatie op. De Internationale Telecommunicatie-unie uit voorbeeld 1.1 is hiervan een voorbeeld. Lidstaten geven in dat geval maar weinig macht aan de organisatie, omdat ze zelf willen blijven bepalen wat er gebeurt. De staatssoevereiniteit wordt dan niet of maar een klein beetje overgedragen. Alle beslissingen worden hoofdzakelijk door de staten gezamenlijk genomen.

De EGKS was echter een supranationale organisatie. Een supranationale organisatie staat boven de lidstaten, terwijl een intergouvernementele organisatie een samenwerking is tussen lidstaten. De lidstaten staan in dat geval vrijwillig een gedeelte van hun beslissingsbevoegdheid af aan een internationale organisatie. Zij accepteren dat deze organisatie regels vaststelt waar zij zich aan moeten houden. De lidstaten kunnen niet meer zelfstandig de inhoud van deze regels bepalen.

CASUS 1.1**Van oorlog naar unie (vervolg)**

In het EGKS-verdrag was vastgelegd dat lidstaten een gedeelte van hun soevereiniteit hadden overgedragen aan de organisatie. Op die manier kon de EGKS beslissen wat er met de kolen- en staalindustrie gebeurde, en konden de staten dat niet meer zelf bepalen.

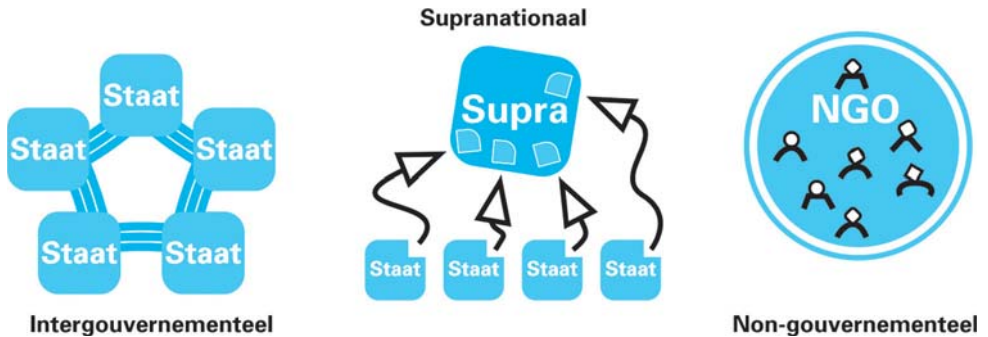
In figuur 1.2 zie je de verschillende internationale samenwerkingsverbanden uitgebeeld.

Non-gouvernementele organisaties

Ook een groep personen kan een internationale organisatie oprichten. Een non-gouvernementele organisatie, een ngo, is onafhankelijk van staten en heeft vaak een ideële doelstelling. Een ngo hoeft niet internationaal te zijn. Je hebt bijvoorbeeld ook Nederlandse organisaties die onafhankelijk van de

Ngo

FIGUUR 1.2 Internationale organisaties

overheid een doel nastreven, zoals Natuurmonumenten. Bekende internationale ngo's zijn het Rode Kruis, dat zich bezighoudt met humanitair oorlogsrecht, Amnesty International, dat zich bezighoudt met burgerrechten, en het Wereld Natuur Fonds, dat de bescherming van de natuur en dieren centraal stelt. Ngo's publiceren jaarlijks rapporten (zie voorbeeld 1.2) over de stand van zaken op hun aandachtsgebied. Ze hebben niet dezelfde status als gouvernementele organisaties, maar worden wel vaak uitgenodigd om deel te nemen aan internationale vergaderingen. Ngo's hebben dan geen stemrecht, maar wel een adviserende rol.

VOORBEELD 1.2

Amnesty publiceert jaarlijks rapportages over mensenrechtenschendingen in allerlei landen. Ook over Nederland verschijnt elk jaar een rapport. Van het rapport over 2012 gaf Amnesty de volgende samenvatting: 'De nieuw verkozen coalitieregering stelde voor om illegaal verblijf strafbaar te stellen en een gedeeltelijk verbod in te stellen op het dragen van volledige gezichtsbedekking. Vreemdelingen werden nog steeds buitensporig vaak gedetineerd.'

VRAAG 1.1

Leg uit waarom een ngo nooit een supranationale organisatie kan zijn.

V 1.1

1.2 De EU en haar doelstellingen

Je hebt in de openingscasus gelezen dat de huidige Europese Unie begon met het EGKS-verdrag. Figuur 1.3 geeft het verloop van de geschiedenis van de EU beknopt weer.

Daarna volgden er nog veel verdragen die de EGKS aanvulden of wijzigden. Zie tabel 1.1 voor een overzicht van (de geschiedenis van) de Europese Unie en de in de loop der jaren toegetreden landen.

Het supranationale karakter is door alle herzieningsverdragen steeds meer uitgebreid. De lidstaten hebben in de loop van de tijd op allerlei gebieden hun soevereiniteit overgedragen. De EU is niet meer alleen gericht op de

FIGUUR 1.3 Van EGKS naar Europese Unie

kolen- en staalindustrie, maar heeft verantwoordelijkheden op allerlei gebieden. Op dit moment gelden de volgende twee verdragen:

- het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU);
- het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VwEU).

Daarnaast is het Handvest van de grondrechten van kracht, waarover in subparagraaf 3.1.2 meer wordt verteld en zijn er veel andere protocollen en andere afspraken vastgesteld. Deze laatste worden in dit boek echter niet behandeld.

TABEL 1.1 Overzicht Europese Unie

Jaartal	Verdrag	Toegetreden landen
1952	EGKS	Nederland België Frankrijk West-Duitsland Luxemburg Italië
1958	Euratom EEG-Verdrag	
1967	Fusieverdrag	
1973		Denemarken Ierland Verenigd Koninkrijk
1981		Griekenland
1986		Portugal Spanje
1987	Europese akte	
1990		Oost-Duitsland herenigd met West-Duitsland
1992	Verdrag betreffende de Europese Unie (Verdrag van Maastricht)	
1995		Finland Oostenrijk Zweden
1999	Verdrag van Amsterdam	
2000	Handvest van de grondrechten (aangenomen)	

TABEL 1.1 Overzicht Europese Unie (vervolg)

Jaartal	Verdrag	Toegetreden landen
2003	Verdrag van Nice	Cyprus Estland Letland Litouwen Hongarije Malta Polen Slovenië Slowakije Tsjechië
2007		Roemenië Bulgarije
2009	Verdrag van Lissabon, met als gevolg de huidige verdragen: - VEU - VwEU Het Handvest van de grondrechten wordt bindend.	
2013		Kroatië

In het Verdrag betreffende de Europese Unie staan in art. 3 de doelstellingen van de EU opgesomd. Subparagraaf 1.2.1 licht de belangrijkste doelstellingen kort toe: vrede en welzijn, vrijheid en veiligheid, de interne markt, de monetaire unie en het mensenrechtenbeleid.

1.2.1 Vrede en welzijn

Het gevolg van de verregaande samenwerking tussen de lidstaten van de EU is dat de economieën van de Europese staten nauw met elkaar verweven zijn. Dit heeft ervoor gezorgd dat het welvaartsniveau in de afgelopen decennia is gestegen. De uitspraak uit de openingscasus 'dit nooit weer' heeft zich ook bewezen. Eventuele conflicten tussen lidstaten worden binnen de EU op diplomatieke wijze opgelost, wat ervoor heeft gezorgd dat er tussen de Europese lidstaten geen oorlog meer is geweest. Immers, je maakt geen ruzie met je handelspartners, want dat betekent een achteruitgang van de eigen economie. Daarbij komt dat lidstaten economisch afhankelijk van elkaar zijn. Nederland produceert bijvoorbeeld bijna geen auto's. Als Nederland de oorlog zou verklaren aan Duitsland om wat voor reden dan ook, dan heeft Nederland een probleem. In Duitsland wordt een groot deel van de auto's geproduceerd waarin de Nederlanders rijden. Als de twee landen in oorlog zouden zijn, worden die auto's niet meer geleverd en komen de Nederlanders zonder te zitten.

1.2.2 Vrijheid en veiligheid

Burgers van de EU mogen over het algemeen in alle lidstaten verblijven om te werken, te studeren of te genieten van hun pensioen. Denk maar aan de groep Nederlandse 65-plussers die een groot deel van het jaar aan de Spaanse kust wonen, werknemers die in een ander land een baan zoeken of studenten die tijdelijk in een ander land studeren. Als werknemers, studenten en vakantiegangers binnen de EU kunnen gaan en staan waar ze willen, dan kunnen criminelen dat ook. Vrij verkeer van personen heeft zo-

doende ook vrij verkeer van criminaliteit tot gevolg. Met open grenzen is het immers gemakkelijker voor criminele organisaties, zoals vrouwenhandelaren, om hun activiteiten uit te oefenen. De EU zorgt daarom voor beleid dat het mogelijk maakt om overal te werken en te verblijven, maar ook voor regels die de grensoverschrijdende criminaliteit bestrijden.

1.2.3 Interne markt

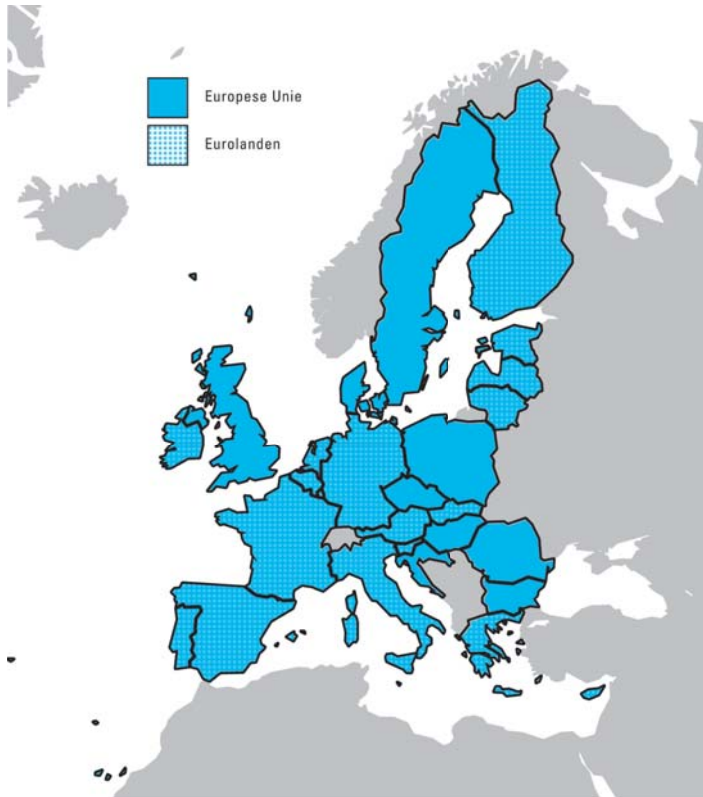
De interne markt maakt het mogelijk dat er steeds meer gehandeld wordt tussen bedrijven die in de lidstaten zijn gevestigd, dat er steeds meer personen over de grens gaan werken en dat iedereen overal in de EU kan investeren. De bedoeling is dat de nationale markten steeds meer geïntegreerd worden tot één interne markt. Zo wordt het één grote Europese markt, waar alle bedrijven en personen dezelfde kansen en mogelijkheden hebben. Deze markt is dan een ruimte zonder economische grenzen en belemmeringen waar het economisch verkeer zich zo vrij mogelijk kan bewegen. In paragraaf 1.3 wordt verder ingegaan op de interne markt.

1.2.4 Monetaire unie

Een gemeenschappelijke munt brengt de lidstaten nog dichter bij elkaar. Een groot aantal lidstaten is daarom overgestapt op de euro. In figuur 1.4 is te zien welke lidstaten de euro als betaalmiddel hebben. De euro zorgt er bijvoorbeeld voor dat de consument de prijzen van producten en diensten in zijn eigen land snel kan vergelijken met die uit andere lidstaten, wat de handel tussen de lidstaten bevordert.

Zoals je in figuur 1.4 kunt zien, hebben niet alle lidstaten van de EU de euro als nationale munt. Dit komt soms omdat landen zelf niet willen toetreden tot de eurozone. In andere gevallen komt het doordat er bepaalde voorwaarden zijn waaraan de lidstaten niet voldoen. Er zijn bijvoorbeeld allerlei eisen op het gebied van prijsstabiliteit, overheidsfinanciën en rentepercentages. De Europese Centrale Bank is verantwoordelijk voor het monetaire beleid. Het is belangrijk dat alle landen blijven voldoen aan de gestelde eisen, want de euro moet een stabiele koers behouden. Als één lidstaat niet aan de criteria kan voldoen, heeft dat invloed op de waarde van de euro. Alle deelnemende lidstaten ondervinden dan de negatieve gevolgen. Deze afhankelijkheid van elkaar is een nadeel, maar er zijn zoveel voordelen dat de meeste lidstaten willen meedoen. Overwegingen die een rol kunnen spelen in de keuze van landen om wel of niet toe te treden tot de eurozone, kun je nalezen in het volgende nieuwsbericht.

FIGUUR 1.4 Eurolanden

HET FINANCIËLE DAGBLAD, 4 MAART 2014

President Poolse Centrale Bank: 'Polen moet scepsis over euro heroverwegen'

AMSTERDAM - Gezien de ontwikkelingen in Oekraïne moet Polen zijn weerstand tegen de invoering van de euro laten varen. Dat stelt Marek Belka, president van de Poolse Centrale Bank. 'De crisis in Oekraïne bewijst dat het de moeite waard is meer te investeren in de Europese Unie en opnieuw na te denken over de kwestie van het lidmaatschap van de eurozone', zo citeert Bloomberg.

Polen zette eerdere plannen om in 2012 de euro in te voeren in de ijskast toen de eurozone met de schulden crisis te maken kreeg. Sindsdien staat het land niet te springen om de euro in te voeren. (...) Maar de Russische inval in Oekraïne heeft

de gedachten van Belka veranderd. De hernieuwde dreiging vanuit Moskou maakt een hechtere Europese Unie aantrekkelijker. Bovendien staat de Poolse zloty door de spanningen aan de Poolse oostgrens onder druk. De munt verloor vandaag 0,7 procent ten opzichte van de euro, nu beleggers veilige havens opzoeken. Eurolidmaatschap zou de Poolse economie beschermen tegen valutarisico's.

Polen voldoet echter nog niet aan alle voorwaarden die aan invoering van de euro worden gesteld, en dus is het nog zeker een kwestie van jaren voordat in Polen met de Europese eenheidsmunt kan worden betaald.

1.2.5 Extern mensenrechtenbeleid

De Europese Unie heeft in art. 2 VEU een belangrijke plaats ingeruimd voor de bescherming van de mensenrechten. Ook een democratische samenleving en een rechtsstaat worden genoemd als fundamentele begrippen voor de lidstaten. Dit artikel vormt bijvoorbeeld de grondslag voor de mogelijkheid voor het Hof om te oordelen over schendingen van mensenrechten als deze worden voorgelegd tijdens een zaak. Het artikel zorgt er ook voor dat de Europese wetgeving voldoet aan deze belangrijke waarden. Vanwege het belang van de mensenrechten in de EU, wordt de Europese Unie, naast een economisch samenwerkingsverband, steeds vaker bestempeld als een waardengemeenschap.

Uit art. 3 lid 5 VEU blijkt dat de ambitie om fundamentele waarden te beschermen verder gaat dan de grenzen van de Unie. Ook in haar relaties met andere landen zet de EU zich in voor de verbetering van mensenrechten en democratie (zie voorbeeld 1.3). Het beleid met betrekking tot de buurlanden betreft bijvoorbeeld niet alleen handelsbelangen, maar ook ontwikkelingshulp.

VOORBEELD 1.3

De EU heeft in het kader van het buurlandenbeleid een Associatieakkoord gesloten met Marokko. Dit akkoord regelt de samenwerking tussen de Unie en Marokko, en daarbij is een actieplan voor de komende jaren ontwikkeld. Hierin staan doelstellingen op verschillende gebieden, zoals hervormingen in de landbouw, de handel in goederen tussen Marokko en de EU, de bestrijding van corruptie en de bescherming van de rechten van gevangenen. Concreet betekent dit dat de EU bijvoorbeeld hulp biedt bij de ontwikkeling van een anticorruptieprogramma en de ontwikkeling van strafrechtelijke normen die marteling moeten tegengaan.

V 1.2

VRAAG 1.2

Leg uit hoe de doelstellingen van de EU met elkaar zijn verweven.

1.3 Interne markt

In deze paragraaf wordt verder ingegaan op de doelstelling van het bereiken van de interne markt, omdat de interne markt de basis is van de hoofdstukken over het vrij verkeer, staatssteun en mededinging.

De overheid is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de nationale economie. Groei is belangrijk, want groei draagt bij aan de welvaart in een land. Als het minder goed gaat (zie voorbeeld 1.4), heeft de overheid economische instrumenten om de economie te stimuleren. Doordat we in de Europese Unie een interne markt hebben, is de overheid niet vrij om elke maatregel te nemen die zij wenst. De overheid zal rekening moeten houden met regelgeving die is aangenomen in het kader van het instellen van de interne markt. Dit wordt uitgelegd aan de hand van voorbeeld 1.4.

VOORBEELD 1.4

De appelteilers in de Betuwe hebben het moeilijk. In de zomer hadden ze last van een sprinkhanenplaag, waardoor ze allerlei dure bestrijdingsmiddelen moesten inzetten om de oogst te behouden. Appelteilers uit andere landen hadden hier geen last van, dus de verkoopprijs van geïmporteerde appels is lager dan die van de Nederlandse appels. Supermarkten kopen hun appels daardoor liever bij de importeurs dan bij de Nederlanders. Enkele teilers dreigen hierdoor failliet te gaan, wat veel werkloosheid in de regio zal betekenen.

Om de appelteilers van voorbeeld 1.4 te helpen, zou de Nederlandse overheid een subsidie kunnen geven. Als de overheid bijvoorbeeld een gedeelte van de bestrijdingskosten zou betalen, zal de prijs van Nederlandse appels omlaag gaan en hebben de teilers geen problemen meer bij de verkoop van hun appels. De overheid zou ook op de geïmporteerde appels een belasting kunnen heffen. Zo'n importheffing zorgt ervoor dat de appels uit andere landen duurder worden. In dat geval hebben de Nederlandse teilers ook geen problemen meer om hun appels te verkopen.

Met de interne markt als Europese doelstelling kunnen lidstaten echter niet meer op deze manier de nationale economie beschermen. Door regelgeving die tot doel heeft de interne markt te bewerkstelligen hebben lidstaten een beperkte bandbreedte om maatregelen vast te stellen die de eigen economie stimuleren. Het beschermen van de nationale economie (ook wel protectionisme genoemd) is nadelig voor de interne markt in zijn geheel en is daarom verboden.

Let op: de interne markt en de monetaire unie zijn twee verschillende onderdelen van de EU. De monetaire unie is optioneel, maar de interne markt is een onlosmakelijk onderdeel van de EU. Lidstaten kunnen zich hier niet buiten stellen.

Een interne markt bestaat uit drie onderdelen; deze komen aan bod in subparagraaf 1.3.1. Vervolgens worden de voor- en nadelen van de interne markt besproken in subparagraaf 1.3.2.

1.3.1 Onderdelen interne markt

Sinds de oprichting van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal komt een goed functionerende interne markt steeds een stapje dichterbij. De interne markt bestaat voornamelijk uit de volgende drie onderdelen:

- 1 vrij verkeer;
- 2 staatssteun;
- 3 mededinging.

Europese wetgeving zorgt ervoor dat steeds meer belemmeringen op deze drie gebieden verdwijnen.

Ad 1 Vrij verkeer

Het beginsel van vrij verkeer betekent dat de handelsstroom tussen lidstaten niet belemmerd mag worden. Een lidstaat kan bijvoorbeeld niet meer

verbieden dat een product uit een andere lidstaat verkocht wordt. De importheffing op de appels uit voorbeeld 1.4 is ook een belemmering van het vrij verkeer en daarmee van de interne markt. Een lidstaat mag de nationale productie niet meer beschermen ten koste van het vrij verkeer van goederen.

Naast het vrij verkeer van goederen bestaat de interne markt ook uit het vrij verkeer van diensten, personen en kapitaal. In de hoofdstukken 4, 5, 6 en 7 wordt het vrij verkeer uitgebreid behandeld.

Ad 2 Staatssteun

De overheid kan in plaats van het verbieden van de invoer ook subsidies verstrekken aan nationale producenten. Met zo'n subsidie is het mogelijk voor een bedrijf om goedkoper te produceren. De subsidie op de Nederlandse appels uit voorbeeld 1.4 zorgt ervoor dat de productiekosten omlaag gaan, waardoor de verkoopprijs ook lager wordt. Zonder de subsidie hadden de consumenten waarschijnlijk voor de goedkopere Franse appels gekozen. Nu de prijs van de Nederlandse appels lager is door de subsidie, zullen ze beter verkocht worden. Het geven van een subsidie is echter niet zomaar toegestaan. Een dergelijke subsidie kan namelijk de interne markt schaden en oneerlijke concurrentie veroorzaken. Hoofdstuk 8 gaat dieper in op alle vormen van steun die de interne markt belemmeren en daarom verboden zijn.

Ad 3 Mededinging

Niet alleen de overheid kan de interne markt belemmeren, ook bedrijven kunnen met hun marktgedrag de interne markt verstoren. Zo kunnen ze prijsafspraken met elkaar maken waardoor alle consumenten te veel betalen. Franse en Nederlandse appelteelers kunnen bijvoorbeeld met elkaar afspreken dat ze dezelfde prijs vragen voor hun appels. Dit noemen we kartelvorming. De consument kan dan niet meer kiezen op basis van de laagste prijs, want alle appels kosten hetzelfde. Als alle partijen zich aan de overeenkomst houden, hebben ze daar veel voordeel bij. De consument betaalt waarschijnlijk meer dan nodig is en de bedrijven kunnen daardoor extra veel winst maken. Om deze reden is kartelvorming in de EU verboden. Een bedrijf heeft ook de mogelijkheid om onevenredig hoge prijzen te vragen als het een machtspositie bezit. Het bedrijf maakt dan misbruik van zijn machtspositie, waardoor de interne markt wordt verstoord. Ook dit is verboden. De hoofdstukken 9 en 10 gaan dieper in op de mededingingsregels.

1.3.2 Voor- en nadelen interne markt

Het ontstaan van één Europese markt heeft grote invloed op de economieën van de lidstaten. Een interne markt levert veel voordelen op, maar ook nadelen. Aangezien de voordelen volgens veel mensen zwaarder wegen dan de nadelen, blijft de interne markt een van de belangrijkste doelstellingen van de EU. Hierna worden de voor- en nadelen van de interne markt besproken.

Voordelen

Een eerste voordeel van de interne markt is dat het welvaartsniveau zal stijgen. Zonder de belemmeringen die lidstaten creëren om de nationale economie te beschermen, kunnen bedrijven gemakkelijker over de grens handel drijven. De afzetmarkt van bedrijven wordt daardoor groter, waardoor meer economische activiteit mogelijk is. Het welvaartsniveau zal zodoende stijgen.

Het tweede voordeel is een uitbreiding van de keuzemogelijkheden. Consumenten worden in de winkels geconfronteerd met nieuwe producten of andere merken. De Nederlandse consument kon bijvoorbeeld eerst kiezen uit een beperkt aantal pakken koekjes. Door het toenemen van de handel staan in de supermarkt ook koekjes van bedrijven uit andere lidstaten. De consument heeft zodoende meer te kiezen.

Het derde voordeel is dat de interne markt voor prijsdalingen zorgt. Als het gemakkelijker is om in andere landen te handelen, zorgt dat voor meer concurrentie. De prijs zal daardoor dalen, wat gunstig is voor de consument.

Nadelen

Er zijn nadelen van de interne markt die individuele bedrijven ondervinden, en die verbonden zijn met de voordelen. Meer concurrentie biedt de consument voordelen, maar een bedrijf kan juist last hebben van de extra concurrentie. Nederlandse bedrijven moeten bijvoorbeeld concurreren met bedrijven uit Bulgarije. Het loonniveau is daar lager, waardoor er goedkoper kan worden geproduceerd. Een ander voorbeeld van een nadeel van de interne markt is het verplaatsen van productie naar lidstaten met een lager loonniveau. Nederlandse werknemers worden dan ontslagen omdat de fabriek goedkoper kan produceren in, bijvoorbeeld, Bulgarije. In het algemeen zal de welvaart stijgen, maar niet iedereen profiteert hiervan mee.

Verder leidt de interne markt tot specialisatie. Productie vindt bijvoorbeeld daar plaats waar de lonen het laagst zijn. Nederland ontwikkelt zich als kennis-economie, maar als er ooit problemen komen met de EU, is Nederland afhankelijk van andere landen voor de productie van veel goederen.

1.4 Beginselen

De Europese Unie is gegrondvest op verschillende beginselen. In tabel 1.2 zie je een overzicht van de basisbeginselen van de EU met daarbij een korte uitleg. Twee van deze beginselen zullen in dit hoofdstuk uitgebreid worden besproken, omdat ze belangrijk zijn voor het begrip van de stof in de volgende hoofdstukken. De andere beginselen zijn belangrijk voor de machtsverdeling tussen de EU en de lidstaten.

TABEL 1.2 Basisbeginselen EU

Beginsel	Betekenis	Voorbeeld	Artikel
Loyale samenwerking	Lidstaten doen niets wat strijdig is met het verdrag en voeren trouw alle verplichtingen uit die uit Europees recht voortvloeien	Nederland mag geen wet aannemen die het vrij verkeer van goederen belemmert	Art. 4 lid 3 VEU
Attributiebeginsel	De EU is alleen bevoegd als daarvoor een grondslag bestaat in het verdrag	Art. 38 VwEU geeft de EU de mogelijkheid om beleid op het gebied van landbouw te ontwikkelen	Art. 5 lid 2 VEU

TABEL 1.2 Basisbeginselen EU (vervolg)

Beginsel	Betekenis	Voorbeeld	Artikel
Subsidiariteitsbeginsel	De lidstaten bepalen zo veel mogelijk zelf. Pas als het beter gezamenlijk geregeld kan worden, is de EU bevoegd	Het effect van regels tegen luchtverontreiniging is groter als de EU deze opstelt, dan als alleen Nederland dit doet	Art. 5 lid 3 VEU
Evenredigheidsbeginsel	Voor het bereiken van een doel moet altijd het minst ingrijpende middel worden gekozen	De Nederlandse overheid mag een product niet verbieden, maar mag wel verplichten dat er een waarschuwing op het etiket komt	Art. 5 lid 4 VEU
Gelijkheidsbeginsel	Discriminatie op grond van nationaliteit is verboden	De Nederlandse overheid mag personen uit andere lidstaten niet anders behandelen dan Nederlanders	Art. 18 VwEU

Om ervoor te zorgen dat de interne markt goed functioneert, is onderscheid op grond van nationaliteit verboden: iedereen is gelijk. Dit gelijkheidsbeginsel zie je terug in tabel 1.2. Toch zijn er situaties denkbaar waarin het noodzakelijk is om een onderscheid te maken. Als er dan toch onderscheid gemaakt wordt, moet dit evenredig zijn aan het nagestreefde doel (zie eveneens tabel 1.2). De subparagrafen 1.4.1 en 1.4.2 behandelen het gelijkheidsbeginsel en het evenredigheidsbeginsel meer in detail.

1.4.1 Gelijkheidsbeginsel

In art. 18 VwEU is het gelijkheidsbeginsel neergelegd. Let op, het gaat hier om gelijkheid op basis van nationaliteit. Over het algemeen wordt in dit boek dit beginsel bedoeld als er sprake is van discriminatie. Ondanks het feit dat sommige burgers of goederen uit andere lidstaten komen, moeten ze allemaal gelijk behandeld worden. Er mogen volgens het artikel geen belemmeringen zijn. Dit betekent dat er geen onderscheid mag worden gemaakt op grond van nationaliteit.

Het idee achter het discriminatieverbod is dat door het verbieden van onderscheid op grond van nationaliteit, de interne markt optimaal kan functioneren en aan iedereen dezelfde kansen en mogelijkheden worden geboden. Het tegengaan van protectionisme vormt dan ook een van de belangrijkste doelstellingen van het discriminatieverbod. Hierna wordt uitgelegd dat art. 18 VwEU voorschrijft dat gelijke gevallen gelijk behandeld moeten worden. Vervolgens komen de gevallen aan bod die ongelijk zijn, en dus ook ongelijk behandeld moeten worden.

Gelijke gevallen

Er is sprake van gelijke gevallen als beide gevallen dezelfde kenmerken hebben. Het enige kenmerk waarin ze zich van elkaar onderscheiden, is de nationaliteit. In de voorbeelden 1.5 tot en met 1.7 wordt dit toegelicht.

VOORBEELD 1.5

De wijnproductie in Nederland staat nog in de kinderschoenen. De kleinschalige teelt, de dure grond en de hoge arbeidskosten maken de Nederlandse wijn relatief duur. De prijs komt op €8 tot €12 per fles, terwijl de consument in de supermarkt voor buitenlandse wijnen van vergelijkbare kwaliteit slechts zo'n €3 betaalt. Nederlandse wijnboeren klagen dan ook dat zij moeite hebben hun wijnen aan de man te brengen. Ze vragen de Nederlandse overheid daarom hun een steuntje in de rug te geven.

De Nederlandse overheid heeft de plicht om zich te onthouden van maatregelen die de interne markt kunnen schaden. Dit betekent dat zij de invoer van wijnen afkomstig uit andere lidstaten van de EU niet zomaar mag beperken. Zij mag voor die producten bijvoorbeeld geen invoerquotum instellen of op die producten extra belasting heffen. Dit zou in strijd zijn met het vrij verkeer van goederen. Een dergelijke maatregel zou immers de handel in wijnen in de EU kunnen verstoren. Alle goederen binnen de EU, ongeacht het land van herkomst, moeten gelijk worden behandeld.

Invoerquotum

Het recht op gelijke behandeling geldt echter niet alleen voor goederen, maar ook voor personen. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van voorbeeld 1.6.

VOORBEELD 1.6

Meneer Ferlini, een Italiaans onderdaan, was werkzaam als ambtenaar bij de Europese Commissie in Luxemburg. In 1989 beviel zijn vrouw in een Luxemburgs ziekenhuis van hun eerste kind. Later dat jaar kreeg meneer Ferlini de ziekenhuisrekening thuis gestuurd. De kosten die hij voor de behandeling en het verblijf van zijn vrouw en kind moest betalen, lagen ruim 70 procent hoger dan de kosten die werden berekend aan onderdanen met een ziektekostenverzekering die in Luxemburg was afgesloten. Meneer Ferlini was het hier niet mee eens en eiste dat hij op dezelfde voet werd behandeld als ieder ander die een behandeling in een Luxemburgs ziekenhuis moet ondergaan.

Bron: HvJ 3 oktober 2000, C-411/98

Toen de zaak uit voorbeeld 1.6 voor het Hof werd gebracht, concludeerde het Hof dat ziekenhuizen in beginsel de plicht hebben om mensen van verschillende nationaliteiten en met uiteenlopende ziektekostenverzekeringen gelijk te behandelen. Ziekenhuizen mochten dan ook niet zomaar hogere kosten in rekening brengen aan patiënten die hun ziektekostenverzekering niet in Luxemburg hadden afgesloten. Het gevolg van de Luxemburgse maatregel was dat personen met een ziektekostenverzekering uit een andere lidstaat niet gelijk werden behandeld als Luxemburgers. Dit was volgens het Hof in strijd met art. 18 VwEU.

Voorbeeld 1.7 is een ander voorbeeld waarin de gelijke behandeling van personen met verschillende nationaliteiten centraal staat.

VOORBEELD 1.7

De werkgelegenheid voor Spaanse havenarbeiders laat op een gegeven moment sterk te wensen over. Raúl Lopez Martínez, een werkloze havenarbeider uit Bilbao, besluit daarom zijn heil in Hamburg te zoeken. Het vrij verkeer van personen geeft hem als EU-burger het recht om een baan in Duitsland te zoeken en daar te gaan wonen en werken, en verbiedt Duitsland om een migrant als Raúl vooraf een werkvergunning te laten aanvragen alvorens hij toestemming krijgt Duits grondgebied te betreden en daar te gaan werken.

Uit voorbeeld 1.7 blijkt dat alle werknemers in de EU gelijk behandeld moeten worden en dat zij gelijke toegang moeten hebben tot werk. Als Duitsland werknemers uit andere lidstaten zou verplichten om een werkvergunning aan te vragen terwijl dit niet verplicht is voor Duitsers, maakt Duitsland met deze regeling onderscheid op grond van nationaliteit.

Ongelijke gevallen

Het verbod op discriminatie houdt niet alleen in dat gelijke gevallen gelijk behandeld moeten worden, maar gebiedt eveneens dat ongelijke gevallen ongelijk worden behandeld. Als gevallen juist niet dezelfde kenmerken hebben, mogen ze dus niet op dezelfde manier behandeld worden. Zie hiervoor voorbeeld 1.8.

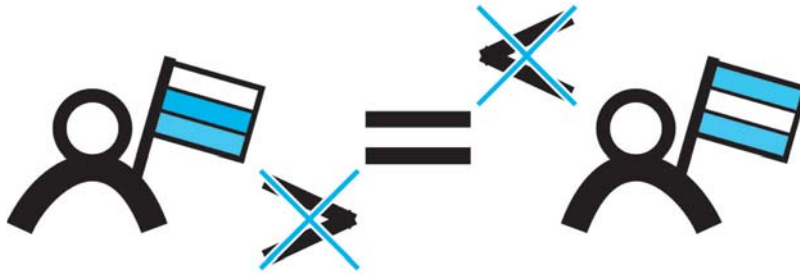
VOORBEELD 1.8

Carlos Garcia Avello, een Spaans onderdaan, is getrouwd met de Belgische Isabella Weber. Zij woonden met hun kinderen, die een dubbele nationaliteit hebben, in België. In België gold de regel dat kinderen de achternaam van hun vader krijgen. In Spanje is het echter gangbaar dat kinderen de achternaam van hun vader krijgen, gevolgd door de achternaam van hun moeder. Meneer Garcia Avello verzocht de Belgische autoriteiten daarom de achternaam van zijn kinderen te wijzigen in Garcia Weber. De Belgische overheid weigerde echter om dit verzoek in te willigen. Meneer Garcia Avello was het niet eens met deze afwijzing en bracht de zaak voor de rechter.

Bron: HvJ 2 oktober 2003, C-148/02

Het Hof oordeelde in de zaak van voorbeeld 1.8 dat er sprake was van discriminatie op grond van nationaliteit. Het Hof liet weten dat de kinderen van Garcia Avello zich onderscheiden van kinderen in België die geen dubbele nationaliteit hebben. Er was volgens het Hof sprake van gelijke behandeling van ongelijke gevallen. Zodoende kon er een beroep worden gedaan op het discriminatieverbod. Figuur 1.5 maakt het gelijkheidsbeginsel inzichtelijk.

FIGUUR 1.5 Gelijkheidsbeginsel

Gelijkheid

1.4.2 Evenredigheidsbeginsel

Het evenredigheidsbeginsel wordt ook wel het proportionaliteitsbeginsel genoemd. Het betekent dat altijd het minst belemmerende alternatief gebruikt moet worden om het doel te bereiken. In andere rechtsgebieden ben je dit beginsel waarschijnlijk al tegengekomen, bijvoorbeeld in het bestuursrecht, bij de belangenafweging van burgers. Het bestuursorgaan moet bij het nemen van een besluit altijd de belangen van verschillende burgers in redelijkheid tegen elkaar afwegen.

Proportionaliteitsbeginsel

Het gelijkheidsbeginsel dat in de vorige subparagraaf werd besproken is een basisprincipe van de EU. Toch zijn er uitzonderingen mogelijk op het verbod op onderscheid. Wanneer dit precies is toegestaan, staat beschreven in hoofdstuk 4. Voor nu is het belangrijk om te weten dat als het toegestaan is om onderscheid te maken, dit alleen mag als daarmee een belangrijk doel wordt bereikt. De maatregel waarmee men dat doel wil bereiken moet bovendien evenredig zijn. Als het doel ook met minder zware maatregelen bereikt kan worden, is de maatregel niet evenredig. Dat laatste is in voorbeeld 1.9 het geval.

VOORBEELD 1.9

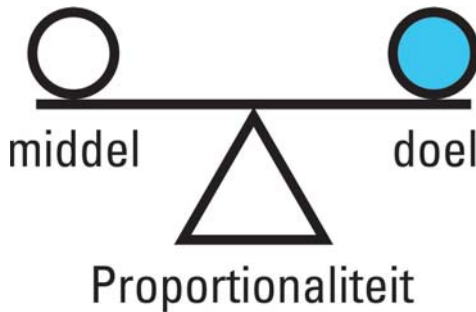
De Nederlandse appeloogst is dit jaar niet bijzonder goed. Een aantal boomgaarden werd getroffen door een parasiet, waardoor veel appels niet meer geschikt zijn om te eten. De Duitse overheid wil de gezondheid van consumenten beschermen door de verkoop van alle appels uit Nederland te verbieden.

De maatregel van de Duitse overheid in voorbeeld 1.9 discrimineert op grond van nationaliteit, maar dit wordt gerechtvaardigd door de bescherming van de consumenten. Het gevolg van de maatregel is dat alle Nederlandse appeltelers worden gediscrimineerd. Zij mogen hun fruit niet verkopen in Duitsland, terwijl Duitse appels wel verkocht mogen worden. Alle Nederlandse appeltelers worden door dit verbod getroffen, terwijl niet alle appeltelers

te maken hebben gehad met de parasiet. De maatregel gaat veel verder dan noodzakelijk is. Ook op een minder ingrijpende manier kan de consument beschermd worden, bijvoorbeeld door inspecties waarna alle goede appels wel in de Duitse supermarkten verkocht mogen worden.

Het evenredigheidsbeginsel komt terug in de verschillende hoofdstukken over het vrij verkeer (hoofdstuk 4 tot en met 7). Figuur 1.6 maakt het evenredigheidsbeginsel inzichtelijk.

FIGUUR 1.6 Evenredigheidsbeginsel

UITWERKING OPENINGSCASUS

Enkele landen in Europa zochten een manier om gezamenlijk de economie te stimuleren zonder dat de industrie ingezet zou kunnen worden voor oorslogsdoeleinden. Het internationale recht maakte het mogelijk dat deze staten gezamenlijk een internationale organisatie oprichtten, de EGKS. De zes Europese staten kozen ervoor om een supranationale organisatie op te richten. Op die manier werd de kolen- en staalindustrie onder de hoede van een onafhankelijke organisatie geplaatst. De lidstaten moesten daarvoor wel een gedeelte van hun soevereiniteit inleveren, maar de supranationale organisatie maakte het mogelijk dat er snel beslissingen werden genomen die een positieve invloed hadden op de economieën van alle lidstaten. De lidstaten van de EGKS hebben de doelstellingen in de loop der jaren uitgebreid, maar het bereiken van een interne markt, en daarmee het stimuleren van de economie, is nog steeds de belangrijkste doelstelling. De lidstaten hebben er bij het opstellen van de verdragen wel voor gezorgd dat een aantal beginselen het bereiken van de doelstellingen in goede banen leidt. Het gelijkheidsbeginsel zorgt er onder meer voor dat de economie gestimuleerd wordt door marktdeelnemers uit alle lidstaten dezelfde kansen te geven. Het evenredigheidsbeginsel zorgt ervoor dat bij het stimuleren van de economie ook met andere doelstellingen rekening gehouden wordt. Op deze manier maken de lidstaten effectief gebruik van de mogelijkheden die het internationale recht hun biedt.

Samenvatting

Het internationale recht regelt de betrekkingen tussen staten. Staten kunnen afspraken met elkaar maken door verdragen te sluiten. Ze kunnen ook een gouvernementele organisatie oprichten. De mate van overdracht van soevereiniteit bepaalt het karakter van de organisatie.

De EU is een supranationale organisatie. Lidstaten hebben namelijk een groot gedeelte van hun beslissingsbevoegdheid overgedragen, waardoor de organisatie regels kan opleggen aan de lidstaten. Bij een intergouvernementele organisatie beslissen de lidstaten altijd gezamenlijk.

Een ngo is een non-gouvernementele organisatie, opgericht door personen en met een ideële doelstelling.

Het EGKS-verdrag is gesloten om de markt van kolen en staal onder onafhankelijk gezag te plaatsen. In de loop van de tijd zijn er nieuwe verdragen gesloten, waardoor de doelstellingen van de organisatie steeds meer werden uitgebreid. De huidige doelstellingen zijn: vrede en welzijn, vrijheid en veiligheid, een interne markt, een monetaire unie en een extern mensenrechtenbeleid.

De interne markt is een gezamenlijke markt waar de handel geen belemmeringen ondervindt. De interne markt heeft drie onderdelen: het vrij verkeer, staatssteun en mededinging. Het is de taak van de EU om ervoor te zorgen dat op deze drie gebieden de handelsbelemmeringen worden weggenomen.

Het gelijkheidsbeginsel en het evenredigheidsbeginsel zijn twee belangrijke principes van de EU. Het is verboden om te discrimineren op grond van nationaliteit. Een uitzondering hierop is mogelijk, maar dan moet er wel op een evenredige manier onderscheid worden gemaakt. Dit betekent dat het minst belemmerende alternatief moet worden gekozen.

Studie-eindvragen en eindcasussen

1

- 1.1** Leg uit waarom landen zouden willen toetreden tot de Europese Unie.
- 1.2** Beargumenteer of het verbod op de verkoop van pindakaas evenredig is als 5 procent van de consumenten allergisch is voor pinda's.
- 1.3** Beargumenteer waarom een interne markt belangrijk is voor de economische vooruitgang.
- 1.4** Leg uit waarom het vrij verkeer van personen een veiligheidsrisico met zich meebrengt.

Eindcasussen

- 1.5** In 1947 hebben 23 landen een verdrag ondertekend om afspraken te maken over de internationale handel. Inmiddels zijn 153 landen aangesloten bij de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Deze internationale organisatie heeft als doelstelling om de handel tussen de landen in de wereld te bevorderen. Dit doet de organisatie door afspraken te maken over vrijhandel en door conflicten tussen landen op te lossen. Sinds enkele jaren eist een aantal voormalige derdewereldlanden onder leiding van Brazilië bij de onderhandelingen gunstiger voorwaarden. Volgens hen staat de organisatie vooral ten dienste van de westerse landen. Dit conflict zorgt er mede voor dat het lastig is om afspraken vast te leggen.
 - a** Geef aan of de WTO een ngo, een supranationale organisatie of een intergouvernementele organisatie is.
 - b** Leg uit of de EU hetzelfde onderhandelingsprobleem kan ondervinden als de WTO ondervindt door de eisen van de voormalige derdewereldlanden.
- 1.6** De Brit Thomas Watson wil een baan vinden in Italië. Tijdens zijn zoektocht is hij op grond van Italiaanse regels verplicht om aan bepaalde administratieve verplichtingen te voldoen. Op deze manier kan de Italiaanse overheid in de gaten houden waar buitenlanders zich bevinden. Watson voldoet echter niet op tijd aan deze verplichtingen, met als gevolg dat Italië hem het land uitzet.
 - a** Geef aan of de genoemde administratieve verplichtingen in strijd zijn met het gelijkheidsbeginsel uit art. 18 VwEU.
 - b** Leg uit of de uitzetting van Watson in strijd is met het evenredigheidsbeginsel.
 - c** Beargumenteer welk onderdeel van de interne markt wordt belemmerd door de administratieve verplichtingen.